

DOI No: <http://dx.doi.org/10.14225/Joh1191>

Geliş Tarihi: 25.12.2017

Kabul Tarihi: 10.04.2018

İRRADE-İ MİLLİYE VE HÂKİMİYET-İ MİLLİYE GAZETELERİNE GÖRE SURİYE'DE ARAP-FRANSIZ ÇATIŞMASI (1919-1920)

Şahin YEDEK*
Savaş SERTEL**

Öz

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti parçalanmış ve Ortadoğu yeniden şekillenmiştir. Bu şekillenmenin mimarı İngiltere ve Fransa olmuştur. Özellikle İngiltere savaş sonrasında Süveyş Kanalı'nı elinde tutarak Hindistan odaklı sömürge imparatorluğunu daha çok güçlendirmiştir. Ayrıca petrol merkezi olan Arap topraklarını da Sykes-Picot Anlaşması ile Fransızlarla paylaşmıştır. Savaştan önce Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmaları karşılığında Araplara vaat edilen Arap Krallığı sözde tasarısı ise en başta olduğu yere geri dönmüş, yani çöpe atılmıştır.

Savaştan sonra İngilizler Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ı Suriye Kralı ilan etmiştir. Suriye'nin Sykes-Picot Anlaşması ile petrol bölgeleri olan Musul ve Kerkük'e karşılık Fransızlara bırakılması hoşnutsuzluk yaratmıştır. Siyasi manevraları iyi bilen İngilizler yeraltı ve yerüstü kaynakları sömürerek halkla çatışmaya girmemiştir. İngilizlerin aksine siyasi manevralarda iyi olmayan Fransızlar, Suriye'de halkın inanç ve kültürüne müdahale etmiş, Ermenileri Fransız üniforması giydirerek orduda kullanmıştır. Fransızların bu tutumlarına karşısında bağımsızlık isteyen Suriyeliler artmış ve Fransızlarla açıkça çatışmalara girilmeye başlanmıştır. Anadolu'da ulusal bir Türk devleti kurmak isteyen Mustafa Kemal ve arkadaşları da Suriye'deki Fransız karşıtı bağımsızlık hareketlerine destek vererek, Suriye'den gelen bağımsızlık taraftarları ile Ankara'da görüşmüştür. Ayrıca Anadolu'dan Suriye bağımsızlık taraftarlarına gıda, lojistik ve silah yardımı yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Suriye, Fransa, Manda, İşgal, Çatışma.*

* Dr. Öğr. Üyesi, Tunceli Munzur Üniversitesi Tarih Bölümü.

** Doç. Dr., Tunceli Munzur Üniversitesi Tarih Bölümü.

The Conflict Of Arab And French In Syria During To Irade-i Milliye And Hakimiyet-i Milliye Newspapers (1919-1920)

Abstract

After the First World War, the Ottoman Empire was fragmented and reshaped the Middle East. This shape has been the architect of Britain and France. Especially in the hands holding the Suez Canal England after the war has strengthened India focused much of the colonial empire. It was also shared with the French Sykes-Picot Agreement with the Arab lands of the oil center. Before the war, the war against the Ottoman Empire they were promised to the Arabs in exchange for the so-called Arab Kingdom of the bill returned to the place where the first place, so it is discarded.

After the war, British Sharif Hussein's son Faisal was proclaimed King of Syria. Syria's oil region with the Sykes-Picot Agreement of Mosul and Kirkuk left to the French money has created discontent. Political maneuvers savvy Brits are exploiting underground and aboveground resources into public conflict. The French are not good at political maneuvering Unlike the British, the people have faith and culture to intervene in Syria, and Armenians have used French dressing in military uniforms. Syrians seeking independence against the French increased their attitudes and began to openly entered the conflict with the French. Who want to establish a national Turkish state in Anatolia, Mustafa Kemal and his friends also gave support to the French anti-independence movement in Syria. independence from Syria and met with supporters of Atatürk in Ankara. Also the food from Anatolia to Syria, supporters of independence were made in logistics support and weapons.

Key Words: *Syria, France, Mandate, Occupation, Conflict.*

Giriş

Ortadoğu'nun en önemli devletlerinden biri olan Suriye, Tarih boyunca Anadolu, Mezopotamya ve Mısır arasındaki ticaret ve askeri hareket yollarının kavuşma noktasında olmuş ve bu stratejik konumu nedeniyle hep saldırıya açık bir pozisyonda kalmıştır. Suriye'deki siyasi kültür ve yaşam biçiminin bugüne kadar ki oluşumunda da bu faktör etkili olmuştur¹.

Bugünkü adı "Suriye Arap Cumhuriyeti" olan Suriye, 1516 Mercidabık Savaşı'ndan, 1918 Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı Devleti'nin toprağı olmuş, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır. Önce Fransız mandası altına girmiş, ardından da bağımsız

¹ Selahattin Bas, "Türkiye-Suriye İlişkileri Tarihi" ,*Ortadoğu Siyasetinde Türkiye*, Platin Yayınları, Ankara, 2004, s.42.

İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetelerine Göre Suriye’de Arap-Fransız
Çatışması (1919-1920)

olmuştur². Fransızların Suriye’ye olan ilgisi Haçlı seferleri döneminde başlamıştır. Haçlı seferleri sırasında Fransız şövalyeleri Suriye’de krallıklar kurmuştur. Lübnan dağı kıyısındaki Marunilerle sıkı bir bağ kurmaya çalışan Fransızlar, Suriye’deki ekonomik çıkarlardan faydalanmak istemiştir³. Fransızlar tarafından 1925’te kurulan Suriye Devleti coğrafi olarak yalnızca Şam ve Halep vilayetlerini kapsamıştır.⁴ Fransızlar manda yönetimi boyunca Suriye’de “*Böl ve Yönet*” politikası uygulayarak ülkeyi çeşitli bölgelere ayırmıştır.⁵

Birinci Dünya Savaşı sırasında 16 Mayıs 1916’da İngiliz diplomat Mark Sykes ile Fransız diplomat Georges Picot arasında yapılan anlaşma ile Anadolu’nun güneyinde, petrol yatakları açısından oldukça zengin olan bölge paylaşılmış, bu paylaşımına göre İngiltere Musul hariç Irak’ı alarak Arabistan’ın büyük bir bölümüne sahip olmuştur. Fransa ise Suriye ile birlikte Arabistan’ın Necd sınırı kuzeyinde kalan bölge ile Musul’u almıştır. 27 Haziran 1916’da Osmanlı Devleti’nin Mekke Emiri Şerif Hüseyin’e İngilizler tarafından Suriye’nin de içinde bulunduğu Arap Krallığı vaat edilmişti⁶. Şerif Hüseyin, bunun üzerine İngilizlerin sağladığı para ve silâhla donatılan ve çoğunluğu bedevîlerden oluşan Arap birlikleriyle ayaklanarak Osmanlı Devleti’ne karşı Haziran 1916’da isyanı başlatmıştır⁷. Sonuçta, Şerif Hüseyin Arabistan krallığını ilan etmiş, ancak İngiltere kıvrak bir siyasi manevrayla hem Şerif Hüseyin, hem de İbn-i Suud’un hâkimiyetini tanıyarak iki lider arasında yeni bir mücadelenin başlamasına yol açmıştır. Nihayetinde, İngilizler Hüseyin’in

² Muzaffer Erendil, *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1992, s.9.

³ Ömer Osman Umar, “Suriye’de Fransız Emperyalizmi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 1, Elazığ 2002, s. 298.

⁴ Mehmet Davulcu, *Faysal Dönemi’nde Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1920)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 169; Zişan Şirin Ayrancı, *Türkiye-Suriye İlişkileri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez, Eskişehir 2006, s. 9.

⁵ Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara 2009, s. 83; Ayşe Tekdal Fildiş, “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Bir Bakış”, *Ortadoğu-Analiz*, C. 5, S. 52, Nisan 2013, s. 62.

⁶ Hediye Yılmaz, “Mustafa Kemal Paşa- Emir Faysal Anlaşması ve Milli Mücadele Döneminde Suriye ve Irak”, *Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 10, Sayı 20,(Güz2014), s.292-293

⁷ Ş. Tufan Buzpınar, “Suriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.37, s.553

unvanını değiştirip, yalnızca “Hicaz Kralı” olarak kabul edip, tanımışlardır⁸. Osmanlı ordusu 1917 sonunda Kudüs’ten ve 1918 Eylül sonunda Şam’dan çekilmiştir. Halkın tepkisini çekmemek için Şam’a 1918 Ekiminde Faysal kumandasındaki Arap birliklerinin girmesi planlanmışken, İngiliz askerleri daha önce davranınca halk galeyana gelmiştir. Şam, İngiliz-Arap kuvvetleri tarafından Ekim 1918 başında işgal edilince, aynı ay içinde kurulan Ahmed İzzet Paşa kabinesinin Suriye dâhil olmak üzere Arap vilâyetlerine iç işlerinde özerklik verip Osmanlı Devleti yönetiminde tutma fikri Arap mebuslar tarafından sevinçle karşılanmıştır. Emîr Şekîb Arslan gibi bazı Arap ileri gelenleri Avrupa’da bu konuda yoğun çaba harcansa da netice bu yönde değişmemiştir. Ekim 1918 sonunda Osmanlı Devleti’nin Mondros Antlaşması’nı imzalamasıyla Suriye’deki Osmanlı yönetimi resmen sona ermiştir⁹. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Almanya’nın rekabet alanından çekilmesiyle bu kez Fransa petrol mücadelesi sahnesinde daha etkin bir yer almış ve bu tarihten sonra Ortadoğu petroleri konusunda İngiliz-Fransız çatışması yaşanmıştır.

Osmanlı ordusunun 1 Ekim 1918’de Şam’ı boşaltmasından sonra 3 Ekim günü İngilizlerin davetiyle Emir Faysal Şam’a girmiştir. Ne var ki, İngiltere’nin Suriye için Faysal tercihinine, Fransa sıcak bakmamıştır. Emir Faysal’ın krallığını ilan etmesi üzerine ise Suriye’de iki eğilim belirlemiştir: Biri Faysal Hükümeti’nin temsil ettiği açıktan “manda” demeden büyük bir devletin yardımına sıcak bakan eğilim, diğeri ise isyancıların benimsediği bağımsızlık taraftarı eğilim. Suriye üzerindeki İngiliz ve Fransız çıkar çatışması Fransa lehine yön değiştirince, 1919 yılı sonunda Paris’e çağrılan Faysal tahtını korumak için Fransa ile bir anlaşma yapmaya mecbur kalmıştır. Bu anlaşmayla Faysal, Suriye’nin genelinde bir Fransız mandasını ve Fransız mandasının halka kabul ettirilmesi için kamuoyuna karşı gerekli tedbirlerin alınması şartını da kabul etmiştir. Faysal’ın Fransa ile yaptığı anlaşma, Suriyelilerin galeyana gelmesine yol açmış, Krala şiddetle muhalefet edilmiş, hatta aynı günlerde Faysal’a suikast düzenlenmiştir¹⁰. İngiltere’nin Kasım 1919’da Suriye’den

⁸ Işıl Işık Bostancı, “Suudi Arabistan Krallığının Resmen İlan Edilmesi”, *Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, Sayı 2, TC Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ, Temmuz 2003, s. 37.

⁹ Buzpınar, “Suriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.37, s.553

¹⁰ Yılmaz, “Mustafa Kemal Paşa- Emir Faysal Anlaşması ve Milli Mücadele Döneminde Suriye ve Irak”, *Hacettepe Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 10, Sayı 20,(Güz2014), s.295

İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetelerine Göre Suriye’de Arap-Fransız Çatışması (1919-1920)

askerlerini çekeceğini açıklaması, Faysal’ın endişelerini arttırmış ve Avrupa seyahatine çıkararak Suriye üzerindeki hâkimiyet iddiasını kabul ettirmeye çalışmış, fakat başaramamıştır. Mart 1920’de Arap ileri gelenlerinin gerçekleştirdiği Şam Kongresi’nde Faysal, Filistin dâhil Suriye kralı ilân edildiyse de, İtilâf Devletlerinin Nisan 1920 San Remo Konferansı’nda Suriye’yi Fransız manda yönetimine vermesiyle bölgede Arap-Fransız çatışmaları artmıştır. Temmuz 1920’de Beyrut-Şam arasında Han Meyselûn’da Fransızların Suriyelileri ağır bir yenilgiye uğratmasının ardından Suriye’de Faysal dönemi sona ermiş ve kendisi sürgüne gönderilmiştir¹¹.

Fransızlar Suriye’ye egemen olduktan sonra kuzeyde Nusayri, orta bölümlerde Sünni ve güneyde Dürzi devletlerinden oluşan federal, sekteryen (Mezhepçi, hizipçi) ve parçalı bir devlet kurmak istemişlerdir. Ancak bunu uygulamaya koyamayınca Lübnan dışında kalan kısmında, ülkeyi Halep, Şam, Lazkiye, İskenderun ve Dürzi Dağı olmak üzere beş yarı özerk idari/siyasi birim olarak düzenlemişlerdir. Lazkiye Nusayrilere, İskenderun Türklere, Dürzi Dağı Dürzilere, Halep ve Şam da Sünni Araplara olmak üzere her biri ayrı bir etnik grubun kontrolüne bırakılmıştır. Fransızların ihanetine uğradıklarını düşünen Suriye halkı, 1920’li yıllarda yerel ölçekte, fakat koordineli ve ortak bir amaçları olmayan pek çok isyan gerçekleştirmişler, Şeyh Salih bin Ali liderliğindeki Nusayriler kuzeyde, Şeyh İsmail Harir Havran’da, Sultan Paşa el-Atraş liderliğindeki Dürziler ise güneyde Fransızlara karşı isyan etmişlerdir.¹²

1. Milli Mücadele Basınına Göre Suriye’de Arap-Fransız Çatışmaları

Mustafa Kemal ve arkadaşları Anadolu’da başlattıkları Milli Mücadeleyi tüm yurttan duyurabilmek amacıyla Sivas’ta İrade-i Milliye isimli bir gazete çıkarmıştır. Sivas Kongresi’nde Anadolu adına karar verme yetkisi verilen ve bir hükümet gibi çalışan Temsil Heyeti’nin 27 Aralık 1919’da Ankara’ya taşınarak orayı merkez seçmesiyle birlikte Ankara’da Hâkimiyet-i Milliye isimli bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. Sanılanın aksine Ankara’da Hâkimiyet-i

¹¹ Buzpınar, “Suriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.37, s.553

¹² Muhittin Ataman, Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum, *SETA Rapor*, No:6, Nisan 2012, s.7. Dürziler 1925’te de Suriye’deki Araplarla birlikte Fransız manda rejimine isyan etmiştir. Ahmet Bağlıoğlu, *Ortadoğu Siyasi Tarihinde Dürziler*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ 2006, s. 48.

Milliye çıkmaya başlayınca, Sivas'taki İrade-i Milliye Gazetesi yayın hayatına son vermemiş, Milli Mücadele'yi destekleyen yayınlarını sürdürmüştür. İrade-i Milliye, Milli Mücadele'nin ilk gazetesi olurken, Hâkimiyet-i Milliye ise İrade-i Milliye'nin devamı niteliğinde kabul görmüştür.

Bu gazeteler Milli Mücadele ve onun liderlerinin görüşlerini yansıtmaktadır. Bundan dolayı bu iki gazete de Ankara Hükümeti'nin resmi yayın organıdır. Bu gazetelerden çıkan bilgiler Ankara'yı yansıtmaktadır. Bundan dolayı ilgili gazetelerdeki Suriye haberleri Ankara'nın Suriye meselesine bakışını göstermektedir.

Türkiye'deki yaygın kanağe göre Suriye, Fransız mandasına bırakılınca halkın tamamı bunu desteklemiş, büyük bir şevk ve heyecanla Fransız sömürgeliğini benimsemiştir. Oysa gerçekte durum pek de böyle olmamıştır. Suriye'deki Arap milliyetçileri tüm güçleriyle Fransızlara karşı koymuştur. Fransızlarla pek çok çatışma, mücadele ve savaş yaşanmıştır. Mustafa Kemal ve Milli Mücadele arkadaşları tarafından Sivas'ta ve Ankara'da yayınlanan İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazeteleri Suriye'deki Fransız karşıtı faaliyetleri takip etmiştir. Ankara Hükümeti ve buna paralel olarak incelediğimiz İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazeteleri, Suriye'deki Fransız karşıtı Arap milliyetçilerini destekleyen bir tutum içinde olmuştur. Bu durum Atatürk ve silah arkadaşlarının da Suriye ve Irak'ta Fransız ve İngiliz karşıtı girişimleri desteklediğini göstermektedir.¹³ Bu destek yalnızca siyasi değil, askeri boyutta da olmuştur.¹⁴

¹³ Liderliği Mustafa Kemal tarafından üstlenilen Anadolu'daki milli kuvvetler Anadolu'nun güney illerini işgal etmiş olan Fransız ve İngilizlere karşı Suriye ve Irak'ta İtilaf güçlerine karşı mücadele eden Arap milliyetçilere destek vermiştir. Bu durum üzerine İngiliz ve Fransız güçleri Anadolu'nun güneyi ile Irak ve Suriye'de iki cephede savaşmak zorunda kalmıştır. Mehmet Derviş Kılınçkaya, *Arap Milliyetçiliği ve Milli Mücadele'de Türkiye Suriye İlişkileri (30 Ekim 1919-21 Temmuz 1921)* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tez, Ankara 1992, s. 175. Suriye'de kurulan bazı dernekler Türkiye'deki Müdafai Hukuk Cemiyetleri ile irtibat halinde olmuş ve silah satın almak için Suriye'ye geçen Türklere yardım etmiştir. Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991, s. 195. Mustafa Kemal, Irak'taki Müslümanları işgalci güçlere karşı desteklemiştir. Necati Fahri Taş, *Güneydoğu 1919*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014, s. 54-55.

¹⁴ Mesela 1920 yılının Mart ayında Deyr-Üzzor'daki Arap kuvvetlerinin komutanı Mevlüd Muhlis Mardin'de 5. Fırka Komutanı Kenan Bey'den silah ve cephane almıştır. Mehmet Derviş Kılınçkaya, *Arap Milliyetçiliği ve Milli Mücadele'de Türkiye Suriye İlişkileri (30 Ekim 1919-21 Temmuz 1921)* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tez, Ankara 1992, s. 191.

İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetelerine Göre Suriye’de Arap-Fransız Çatışması (1919-1920)

İrade-i Milliye Gazetesi’nin Beyrut’ta yayınlanan “El Hakika” Gazetesini kaynak göstererek verdiği habere göre, Emir Faysal’ın kardeşi Emir Zeyd, Ocak 1919’da verdiği bir beyanatta Suriye’yi tehdit eden yabancı kuvvetlere karşı direneceklerini, bağımsızlıktan başka bir şeyi kabul etmeyeceklerini, bu talebe muhalif her bireyi şiddetle protesto ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca Amerika, İtalya ve İspanya temsilcilerini ziyaret ederek protestolarının bir nüshasını bunlara verdiklerini, memleketin şerefini ihlal edecek her türlü kuvvete karşı vatanlarını savunacaklarını ve kan dökeceklerini dile getirmiştir.¹⁵ İrade-i Milliye Gazetesi’nin haberine göre Suriye’deki Arap gazeteleri açıktan açığa İngiliz ve Fransız işgali aleyhine yazılar yazmaktadır.¹⁶

1919’da Beyrut’a giren Fransız generali Gouraud Beyrut’ta çok soğuk karşılanmış, Bolik, Rakka, Zebdani istasyonları Fransızlar tarafından işgal edilmiş ve Fransız işgaline karşı Halep halkı galeyana gelmiştir. Ocak 1919’da Halep’te dükkânlar kapatılmış, protesto yürüyüşü yapılmış bu yürüyüşe Şerif Nasır’da katılmıştır. Halk işgale karşılık vermek için hazırlık yapmıştır¹⁷. Arap halkı Fransızları Halep’e sokmamak için isyanlar çıkarmıştır¹⁸. Suriye’deki Arap milliyetçilerinin bağımsız Suriye devleti kurmak için çıkardıkları isyanlar, Anadolu’da bağımsız bir devlet kurmayı amaçlayan Mustafa Kemal ve kurmayları tarafından da desteklenmiştir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına İrade-i Milliye Gazetesi’nde bir bildiri yayımlayan Mustafa Kemal; Beyrut’un Fransızlar tarafından işgaliyle dindaşlarımızın en zengin kısımlarından mahrum edilmek istendiğini, Şam, Hama, Humus ve Halep bölgelerinin Fransızlar tarafından kültürel ve ekonomik boyunduruğa alındığını dile getirerek bölgedeki Müslüman ahaliye destek mesajı vermiştir¹⁹.

Suriye’deki Arap hükümeti Ekim 1919’da seferberlik ilan edip, 20-40 yaş arası erkekleri silâh altına almaya başlayınca 27 Kasım 1919’da Halep’te medrese öğrencileri ülkenin bölünmesine karşı gösteriler yapmıştır²⁰. 29

¹⁵ İrade-i Milliye gazetesinin haberine göre Cebel-i Lübnan’daki halk da Fransız işgal idaresinden memnun değildir. *İrade-i Milliye*, 5 Kanun-u Sani 1335/ 5 Ocak 1919.

¹⁶ *İrade-i Milliye*, 5 Kanun-u Sani 1335/5 Ocak 1919.

¹⁷ *İrade-i Milliye*, 8 Kanun-u Sani 1335/ 8 Ocak 1919.

¹⁸ Cerablus ile Müslümiye arasındaki bölgeye iki bin Arap askeri gönderilmiş, Müslümiye bölgesine Araplarca yığınak yapılmıştır. *İrade-i Milliye*, 15 Kanun-u Sani 1335/15 Ocak 1919.

¹⁹ *İrade-i Milliye*, 17 Kanun-u Sani 1335/17 Ocak 1919.

²⁰ Seferberlik, Fransız işgaline karşı direneceğini göstermektedir. *İrade-i Milliye*, 27 Teşrin-i Evvel 1335/27 Ekim 1919.

Kasım'da Halep'te de bu amaçla bir gösteri yapılmış bağımsızlık yanlılarının çıkardığı bu isyan ve gösteriler Suriye'yi işgal etmiş olan Fransız ordusu tarafından silah zoruyla bastırılmıştır²¹.

1 Aralık 1919'da Fransız ordu müfrezeleri dört ilçe merkezini işgal etmiştir. Bunun üzerine milliyetçi Araplar Suriye'nin batı sınırına saldırılar yaparak işgallere olan tepkilerini göstermiştir. Suriye'deki Arap Kurmay Başkanı Yasin Paşa, Fransızlara karşı Bekaa'ya birlik gönderdiği, İngiliz ve Fransızların emirlerine uymadığı için tutuklanarak Hayfa'ya gönderilmiştir.²² İşgaller karşısında bazı Arap aşiretleri ise Osmanlı'dan ayrılmak istememiş ve devlete bağlılık telgrafları çekmiş, diğer yandan Kuva-yı Milliyecilere yardım etmişlerdir. Suriye halkı da silahlanarak Fransız işgaline karşı çıkmış, düzenlenen mitinglerde Fransa aleyhine konuşmalar yapılmıştır²³.

Ocak 1920'de Şam, Beyrut ve Halep'te Fransız işgaline karşı büyük bir tepki gösterisi olmuş, Suriyeliler mücadele için Temsil Heyeti ile irtibat kurmuş ve görüş almıştır. Öte yandan Cebel-i Lübnan'da iki bin Fransız askeri tarafından işgal edilmiştir.²⁴ Suriye'deki işgal karşısında İbn'ül Suvad, Şeyh Muhyi, İbn'ül Raşid gibi yerli isyancılar elli bin kişilik bir kuvvet toplayarak işgalcileri Suriye'den atmaya karar vermiştir. Bağımsızlık mücadelesi veren Arap milliyetçilerinin mücadelesi, İngilizler tarafından Suriye Kralı ilan edilen Emir Faysal tarafından da zaman zaman baltalanmıştır. Emir Faysal kendi menfaati için bağımsızlıktan taviz vermiştir²⁵.

Şubat 1920'de Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde çıkan bir habere göre, Emir Faysal ve Fransızlar Suriye'de Fransız mandası kurulması konusunda anlaşmıştır²⁶. Emir Faysal'ın Fransızlarla anlaşığı duyulunca Suriyeliler

²¹ Ömer Osman Umar, *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004, s. 382.

²² Rakka'daki Arap komutanı 2 bin askerle Deyr-i Zor'a saldırmış, buradaki İngiliz resmi görevlileri hapsedilmiştir. Emir Zeyd bu saldırıyı yapan Arapların başındaki kişiye 12 bin lira vermiştir. Umar, *Fransız Manda İdaresi Altında Suriye*, s. 383, 433.

²³ Fransız varlığına Resulayn'da da tepki gösterilmiş ve Fransızlara 500 kadar piyade ve süvari toplanmıştır. Umar, *Fransız Manda İdaresi Altında Suriye*, s. 431-432.

²⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Kanun-u Sani 1336/10 Ocak 1920. İngiliz ve Fransızların Suriye ve Arabistan'daki işgallerine karşın yerel halkın öfkesi artmış, basın yayın yoluyla seslerini duyurmaya çalışmışlardır. İslam halifeliliğinin zor durumdan kurtulması için bu bölgelerde gönüllü askeri birlikler kurulmuştur..

²⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Kanun-u Sani 1336/24 Ocak 1920.

²⁶ *Hâkimiyet-i Milliye*, 2 Şubat 1336/2 Şubat 1920. Buna karşılık Fransa Şam, Hama, Humus ve Halep'te Arap hükümeti kurulmasına izin verecektir. Bu durum Emir Faysal'ın tepki toplamasına neden olmuştur. Öte yandan Ankara hükümeti Suriyeli Arapların Avrupalıların

İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetelerine Göre Suriye’de Arap-Fransız
Çatışması (1919-1920)

galeyana gelmiştir. Emir Faysal ile kardeşi Emir Zeyd karşı karşıya gelmiş, Emir Zeyd Suriye’de Arap hâkimiyetinin kurulması için çalışmaya başlamıştır. Suriyelilerin kendi devletlerini kurma çabaları Fransızlar tarafından her zaman engellenmeye çalışılmıştır²⁷. Suriyeli Araplar, Şerif Hüseyin’e uyararak Osmanlı’ya karşı savaşmışlar ancak ufukta Büyük Arap Krallığı yerine Fransız mandası belirince bazı Araplar bundan büyük bir utanç ve pişmanlık duymuştur.

16 Şubat 1920 tarihli İrade-i Milliye Gazetesi’nin haberine göre; Şam’da yayınlanan “Ed Defa” Gazetesi Arapların Osmanlı zamanında rahat olduklarını, yapılan hatalardan dolayı Türklerin ve Arapların esaret zincirine mahkûm kaldığını yazmıştır²⁸. Esaret zinciri ile boğulmak istenen Suriye halkı Fransızları ülkelerinden çıkarmak için mücadeleden geri durmamıştır.

Suriye’de Fransızlara karşı çıkan isyanlarda Fransız ordusu büyük kayıplar vermiş, birçok Fransız askeri çıkan çatışmalarda ölmüştür²⁹. Suriyeliler, Fransızlarla anlaşan Emir Faysal’ı dinlememeye ve işgalci Fransızlara karşı mücadele etmeye devam etmiştir³⁰. Öte yandan Fransız meclisindeki bazı vekiller, Fransa’nın Suriye’de sürdürdüğü fütuhât politikasına karşı çıkmıştır³¹. 20 Şubat 1902’de Tartus ve 3 Mart 1920’de Kadmus Savaşlarında Fransızlar, Suriyeliler karşısında ağır mağlubiyetler almıştır³².

Mart 1920’de Suriye’de Fransız işgaline karşı bir isyan hareketi olmuştur. Tel Kelah civarında çıkan isyanda telgraf telleri kesilmiş, köprüler yakılmış ve iki taraftan da hayli kan dökülmüştür. Fransız otomobil ve mühimmatlarına el konularak hükümet konağına Arap sancağı dikilmiştir. Baalbek ilçesine gönderilen büyük miktardaki Fransız işgal kuvveti de halk tarafından silahla karşılanmış, birçok asker öldürüldükten sonra askeri birlik ilçeden kovulmuş,

entrikalarına kapılmamalarını ve bağımsızlıklarını kazanıncaya kadar mücadele etmelerini istemiştir.

²⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 11 Şubat 1336/11 Şubat 1920.

²⁸ *İrade-i Milliye*, 16 Şubat 1336/16 Şubat 1920. İrade-i Milliye Şam, Halep, Lübnan ve Beyrut’taki halkın Fransız işgaline karşı olduğunu ve Fransızların bu bölgelerde zor durumda olduğunu yazmıştır.

²⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 24 Şubat 1336/24 Şubat 1920.

³⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 28 Şubat 1336/28 Şubat 1920. Öte yandan Irak’ta da yerli halk işgalci İngilizlere ve Şerif Hüseyin’in adamlarına karşı direniş göstermiş ve bir İngiliz uçağını düşürmüştür.

³¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Mart 1336/10 Mart 1920.

³² 21 Temmuz 1919’da yapılan Muraykab savaşını da Fransızlar kaybetmiştir. Umar, *Fransız Manda İdaresi Altında Suriye*, s. 484.

Fransız irtibat komutanı otomobille firar etmiştir³³. Suriye'deki ihtilal hareketi şiddetle devam ederken, Emir Faysal ve Emir Zeyd Suriye'den çıkmıştır³⁴.

Suriye'de bağımsızlık mücadelesi devam ederken, Beyrut'ta toplanan 280 imza ile Paris'teki barış konferansına bir telgraf çekilmiş³⁵, buna göre; Suriye'deki halkın, bölgedeki İtilaf güçlerinin varlığından duyduğu rahatsızlık dile getirilmiştir.

Suriyeliler, Fransız işgaline karşı Halep'te 18-28 yaş arasında 30 bin gönüllü asker toplanmış, Hama ve Humus'ta Arap milli kuvvetleri Trablusşam'ı ele geçirmek için teşkilatlanmıştır. Trablusşam'a bağlı Attar Kazası ve civar halkı Trablusşam'ı kuşatmış ancak başarılı olamamıştır. Fransızlar da buna karşılık Beyrut civarındaki Dürzilerden bir jandarma birliği meydana getirmiş ancak bu birlik on gün sonra firar etmiştir³⁶.

Suriye'de Fransız mandasına razı olan Emir Faysal bir İngiliz gazetesine verdiği demeçte ise; Avrupalı devletlerin Irak ve Suriye'nin bağımsızlıklarını tanınması gerektiğini dile getirmiştir³⁷.

Türk Kuvva-yı Milliyecilerle, Arap bağımsızlık taraftarlarının işbirliği Suriye'deki Arapları Fransızlara karşı harekete geçirmiş, Emir Faysal'ın durumu sakinleştirmek istemesine karşın, Haziran 1920'de Fransızlara karşı açıktan saldırılar yapılmıştır³⁸.

Suriye halkı Fransızların himayesinde Suriye'de bir devlet kurulması fikrine karşı olduğunu göstermek için Haziran 1920'de Şam'da çok kalabalık bir protesto mitingi düzenlemiştir³⁹. Fransa ise Suriye halkına bir ultimatoom çekerek Suriye'nin Fransızlara devredilmesini istemiştir. Ancak Suriyeliler bu talebi reddederek direnişe devam etmiştir⁴⁰.

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'na girmesinden sonra Arapların büyük bir kısmı bağımsızlık hülyalarına kapılarak isyan ederken, Suriyelilerin bir

³³ *İrade-i Milliye*, 22 Mart 1336/22 Mart 1920.

³⁴ *Hâkimiyet-i Milliye*, 29 Mart 1336/29 Mart 1920.

³⁵ *Hâkimiyet-i Milliye*, 3 Nisan 1336/3 Nisan 1920. Telgrafta Türkiye'deki işgalin kaldırılması istenmiştir.

³⁶ *İrade-i Milliye*, 22 Mayıs 1336/22 Mayıs 1920.

³⁷ *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Mayıs 1336/ 13 Mayıs 1920.

³⁸ Umar, *Fransız Manda İdaresi Altında Suriye*, s. 441. Bu saldırılarda Fransızlardan Deyr'ül Kamer ve El-Haş mıntıkası ele geçirilmiş, ambarlardaki askeri malzemeler alınmıştır. Saldırıları için gerekli cephane Antep üzerinden Türkiye'den sağlanmıştır.

³⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Haziran 1336/10 Haziran 1920.

⁴⁰ *Hâkimiyet-i Milliye*, 26 Temmuz 1336/26 Temmuz 1920. Şam'da yayınlanan bir gazetede Mustafa Kemal'in üstlenmiş olduğu görev ve yapmış olduğu işlerin büyüklüğü takdir edilmiştir.

İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetelerine Göre Suriye’de Arap-Fransız Çatışması (1919-1920)

kısmı ise Osmanlılık biliciyle hareket etmiş, TBMM’ye haber göndererek, TBMM’nin içinde bulunduğu durumdan kurtulması için kendilerine düşen görevi yerine getireceklerini beyan etmişlerdir⁴¹. 17 Kasım 1920’de yayınlanan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nde çıkan bir yazıda; Irak ve Suriye’de Fransızlara karşı yoğun bir baskı olduğu, Irak ve Suriye Müslümanlarının TBMM ile aynı ortak düşmana karşı mücadele verdiği belirtilerek mücadelenin birlik içinde sürdürülmesi gerektiği vurgulanmıştır⁴².

Suriye ve Anadolu’daki işgaller Fransız ekonomisine büyük zarar vermiş, Fransız Meclisi Suriye ve Kilikya’daki işgal faaliyetleri için 1921 bütçesine 1 milyar frank ayrılması gerektiğini bildirmiştir⁴³.

Suriye halkı memleketlerini direnmeden Fransızlara teslim etmek istememiştir. Bu amaçla Fransız işgaline tepki olarak Hayfa-Şam demiryolu hattı Araplar tarafından Şubat 1921’de tahrip edilmiştir⁴⁴. Ayrıca Fransızlarla savaşmak üzere Şerif Abdullah komutasında toplarla donatılmış bir birlik oluşturulmuştur⁴⁵. Suriye’deki bağımsızlık taraftarları Haziran 1921’de ise Fransız General Gouraud’ı pusuya düşürmüş, saldırı sırasında Gouraud’ın yaveri ölmüş, Şam hükümeti yöneticisi Hakki el Azm yaralanmıştır⁴⁶.

Sonuç

Ankara Hükümeti bir yandan güney sınırlarındaki Fransız işgaline karşı direnirken, bir yandan da Suriye’deki Fransız işgaline karşı mücadele etmek için Suriye’deki Fransız karşıtı Arap milliyetçilerini desteklemiştir. Hatta bağımsızlık taraftarı bazı Suriyeliler Ankara’ya gelerek Mustafa Kemal ve arkadaşlarıyla görüşmüştür. Bu nedenle Ankara Hükümetinin görüşünü yansıtan İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazeteleri de Arapların Fransızlara karşı verdikleri mücadeleyi sık sık haber yapmıştır. Günümüzde yaygın kanıya göre Osmanlı’dan koparılan Arap topraklarındaki halk emperyalist ülkelerin işgalini büyük bir coşkuyla kabul etmiştir. Oysa Milli Mücadele basımına göre

⁴¹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 27 Teşrin-i Evvel 1336/27 Ekim 1920.

⁴² *Hâkimiyet-i Milliye*, 17 Teşrin-i Sani 1336/17 Kasım 1920. Bağımsızlık için İtilaf güçlerine karşı Irak’ta da direniş gösterilmiştir. Kasım 1920’de Irak’tan bir heyet Ankara’ya gelerek Mustafa Kemal ile görüşmüş ve bağımsızlık için neler yapılması gerektiği konusunda malumat almıştır.

⁴³ *Hâkimiyet-i Milliye*, 12 Kanun-u Evvel 1336/12 Aralık 1920.

⁴⁴ *İrade-i Milliye*, 23 Şubat 1337/23 Şubat 1921.

⁴⁵ *İrade-i Milliye*, 6 Haziran 1337/ 6 Haziran 1921.

⁴⁶ Umar, *Fransız Manda İdaresi Altında Suriye*, s. 466-467.

Suriye'deki halkın büyük bir kısmı Fransız işgalini kabul etmemiş ve pek çok bölgede Fransızlarla savaşarak onlara büyük kayıplar verdirmiştir.

Suriye'yi işgal eden Fransa burada manda yönetimi kurarak bölgeyi yıllarca sömürmüştür. Fransızların bölgeye olan ilgisi Haçlı seferlerinden itibaren süregelenmiştir. Suriye'deki işgalci Fransızlar bir taraftan Alevileri Sünnilerle çatıştırmaya çalışırken, diğer yandan da Marunî, Dürzî ve Hıristiyanları Müslümanlarla karşı karşıya getirmeye çalışmıştır. Bunun dışında bölgede oluşturulan yapay devletlerin nüfus, kültür ve etnik unsurlar göz ardı edilerek oluşturulan ve masa başında cetvelle çizilmiş sınırları da günümüzde bile devam eden çatışmaların asli sebeplerini oluşturmuştur. Fransızlar oluşturulan küçük gruplar aracılığıyla Suriye'yi böl, parçala, yönet düsturuna göre rahatlıkla sömürmüştür. Yapılan planlamalar doğrultusunda Fransızlar Suriye'den çekildikten sonra bile huzursuzluklar devam etmiş ve dış güçler Suriye'nin iç işlerine rahatlıkla müdahalede bulunmuştur. Fransızların Suriye'ye girmesi ve kendi menfaatlerine göre şekillendirmesi Suriye, Lübnan, Ürdün, Filistin gibi ülkelerde günümüzde bile onarılamayacak derecede derin yaralar açmıştır. Fransız sömürgeciliği boyunca ekonomik ve siyasi oluşumları çökertilen Suriye, bağımsız olduktan sonra askerlerin hâkimiyetinden kurtulamamıştır. Bağımsız olduğu, 1946'dan 1970'e kadar darbeler birbirini kovalamış ve son darbeyi yapan Hafız Esat 1970'ten 2000'e kadar ülkeyi diktatörlükle yönetmiş ve o tarihten günümüze de oğlu Beşar Esad'ın dönemi süregelenmiştir.

Kısacası Osmanlı sonrası emperyalist ülkelerin hâkimiyetine giren Suriye, 1918'den günümüze kadar sürecek bir esaret ve huzursuzluk sürecine girmiştir. Diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Suriye'de de huzursuzluğun temeli, emperyalist ülkelerin işgalleri ve bunun sonucunda dengelerin onarılamayacak derecede bozulmasıdır.

KAYNAKÇA

Gazeteler

İrade-i Milliye, 5 Ocak 1919.

İrade-i Milliye, 8 Ocak 1919.

İrade-i Milliye, 15 Ocak 1919.

İrade-i Milliye, 17 Ocak 1919.

İrade-i Milliye, 27 Ekim 1919.

İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye Gazetelerine Göre Suriye’de Arap-Fransız
Çatışması (1919-1920)

- İrade-i Milliye*, 16 Şubat 1920.
İrade-i Milliye, 22 Mart 1920.
İrade-i Milliye, 22 Mayıs 1920.
İrade-i Milliye, 23 Şubat 1921.
İrade-i Milliye, 6 Haziran 1921.
Hâkimiyet-i Milliye, 10 Ocak 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 24 Ocak 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 2 Şubat 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 11 Şubat 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 24 Şubat 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 28 Şubat 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 10 Mart 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 29 Mart 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 3 Nisan 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 13 Mayıs 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 10 Haziran 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 26 Temmuz 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 27 Ekim 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 17 Kasım 1920.
Hâkimiyet-i Milliye, 12 Aralık 1920.

Telif Eserler

ATAMAN, Muhittin; Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum, SETA Rapor, No: 6, Nisan 2012.

AYRANCI, Zişan Şirin; *Türkiye-Suriye İlişkileri*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez, Eskişehir 2006.

BAĞLIOĞLU, Ahmet; *Ortadoğu Siyasi Tarihinde Dürziler*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Merkezi Yayınları, Elazığ 2006.

BAS, Selahattin; “Türkiye-Suriye İlişkileri Tarihi” ,*Ortadoğu Siyasetinde Türkiye*, Platin Yayınları, Ankara, 2004.

BOSTANCI, Işıl Işık; “Suudi Arabistan Krallığının Resmen İlan Edilmesi”, *Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, Cilt I, Sayı 2, TC Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Elazığ, Temmuz 2003.

BUZPINAR, Ş. Tufan; “Suriye”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.37.

DAVULCU, Mehmet; *Faysal Dönemi'nde Türkiye-Suriye İlişkileri (1918-1920)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

ERENDİL, Muzaffer; *Çağdaş Ortadoğu Olayları*, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1992.

FİLDİŞ, Ayşe Tekdal; “Günümüzde Suriye’de Yaşanan Sorunların Tarihsel Arka Planına Bir Bakış”, *Ortadoğu-Analiz*, C. 5, S. 52, Nisan 2013, s. 55-62.

KILINÇKAYA, Mehmet Derviş; *Arap Milliyetçiliği ve Milli Mücadele’de Türkiye Suriye İlişkileri (30 Ekim 1919-21 Temmuz 1921)* Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tez, Ankara 1992.

SANDER, Oral; *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara 2009.

TANSEL, Selahattin; *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.

TAŞ, Necati Fahri; *Güneydoğu 1919*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul 2014.

UMAR, Ömer Osman; “Suriye’de Fransız Emperyalizmi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 12, S. 1, Elazığ 2002.

UMAR, Ömer Osman; *Osmanlı Yönetimi ve Fransız Manda İdaresi Altında Suriye (1908-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2004.

YILMAZ, Hadiye; “Mustafa Kemal Paşa- Emir Faysal Anlaşması ve Milli Mücadele Döneminde Suriye ve Irak”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 10, Sayı 20,(Güz2014).